

NEJEN VÝSTAVKA DARŮ KLEMENTU GOTTWALDOVI VYUŽITÍ DARŮ PRO BUDOVÁNÍ KULTU OBDAROVANÉHO¹

Jolana Tothová

Going Beyond the Exhibition of Gifts to Klement Gottwald. The Use of Gifts to Build the Cult of the Recipient

Abstract: The official and personal expression of respect and support of the President of the Republic has been often expressed through gifts. Gifts range from the material to the symbolic, from honorary citizenship to conventional congratulations on personal anniversaries and important days. In the context of Czechoslovak presidents, Klement Gottwald represents something unique – not in terms of the quantity or variety of gifts, but in the way they were presented to the public. The separate exhibitions (the plural is appropriate in this case) and the inclusion of archival materials and objects from the preserved collection of gifts in the exhibitions devoted to Gottwald, even in the decades after his death, are one of the concrete forms of how the cult of the leader was manifested in state socialism. This deviates from the previous norm of a strong cult of the leader in the case of his predecessors, presidents T. G. Masaryk and Edvard Beneš. It is also a Czechoslovak example of official excessive ‘adoration’, which did not continue under his successors at Prague Castle.

The text is based primarily on archival funds and collections that have not yet been subject to publication. The main aim is to highlight the phenomenon of presentation of gifts to the president and to capture how this way of promoting Klement Gottwald evolved. The largest part of the text is devoted to the permanent exhibition from 1952–1958, which became a branch of the Klement Gottwald Museum and was, in particular, the material basis for the subsequent presentations of Gottwald until 1989 and, in fact, even until today.

Keywords: Klement Gottwald – gifts and dedications – exhibition – cult of the recipient – Klement Gottwald Museum

Contact: Mgr. Jolana Tothová, Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, Sběrka Muzea dělnického hnutí, Václavské náměstí 68, 110 00 Praha; jolana.tothova@nm.cz

Oficiální i osobní výraz úcty a často i podpory prezidenta republiky byl a stále je často proječován darem. Široké spektrum od věcných darů přes uznání a čestná občanství doplňují i tradiční blahopřání k osobním výročím a významným dnům.

V kontextu československých prezidentů je v určitém smyslu specifickým příkladem osoba Klementa Gottwalda. Ne v množství či rozmanitosti darů, ale v přístupu k jejich prezentaci veřejnosti. Právě samostatné výstavy (množné číslo je v tomto případě namístě) a zapojení archiválií a předmětů ze zachované kolekce darů do expozic k osobě soudruha Gottwalda i v desetiletích po jeho smrti jsou jednou z konkrétních forem projevu kultu vůdce v režimu státního

socialismu, jenž je odklonem od nastavené linie silného kultu u prezidentů před ním, a naopak oficiálního potlačení osobní „adorace“ následujících soudruhů prezidentů.

Veřejná prezentace darů politické osobnosti ve formě výstavy k jeho narozeninám je zajímavým způsobem jeho prezentace a dokládá to určitou míru dobového uznání jeho role vůdce.² V případě T. G. Masaryka byla veřejná proklamace zásluh a úcty k jeho životnímu dílu – vzniku republiky, dobovou potřebou v konsolidaci nového pohabsburského zřízení společného soužití Čechů a Slováků. Stejně tak si byla stranická propaganda KSČ vědoma potřeby téhož přístupu pro osobu prvního dělnického prezidenta po únorovém

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023*/12.II.b, IČ 00023272).

² Pojem „kult osobnosti“, kvůli spojení s oficiální politickou kritikou komunistických vůdců po odsouzení činů a způsobu využití neomezené moci J. V. Stalina, považuji pro práci s tématem darů československých prezidentů za neadekvátní, neboť jeho konotace dobová a bohužel i současná je vnímána striktně negativně a především bez možnosti variant potřebných pro více než jen povrchní vnímání propagandy. Stejně jako každá doba má své dárcy a obdarované, tak má i svou propagandu a informační manipulaci dle přesvědčení či příslušnosti jejího původce. Protože se v případě využití darů pro jejich veřejnou prezentaci jasně jedná o budování kultu daného prezidenta, pracuji s pojmem „kult vůdce“, jenž není výše popsáným způsobem zatížen.

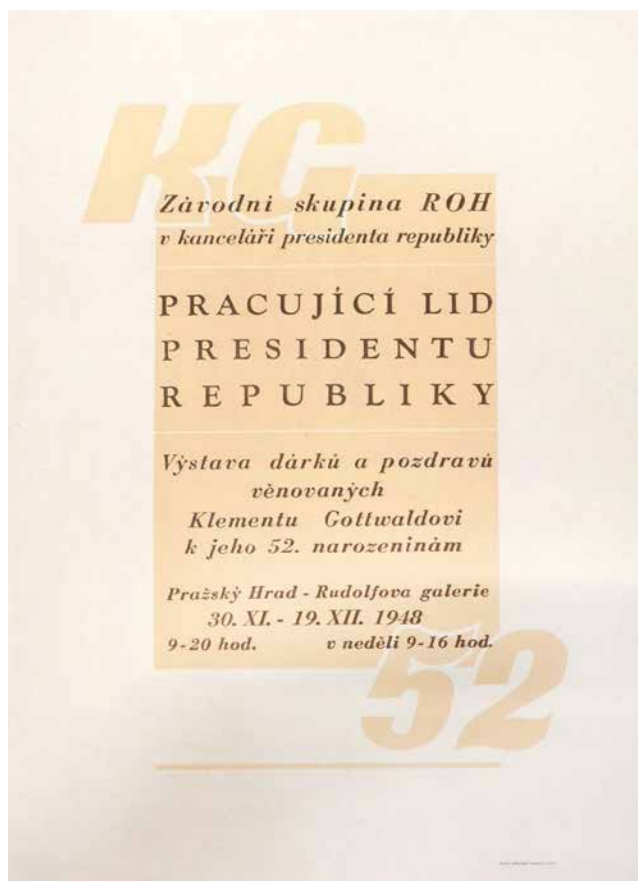

Obr. 1. Vstupní část výstavy *Pracující lid prezidentu republiky*, 1948 (Národní muzeum).

převzetí moci. Klement Gottwald měl být stejně neotřesitelným vůdcem pracujících na cestě k socialismu jako býval prezident zakladatel vůdcem pro občany v demokratické republice. Proto všudypřítomné portréty, pojmenování závodů, škol i města, oslavné básně, což bylo vlastně již tradicí – vzorem byly dedikace Masarykovi i Benešovi, a vrcholem zákon Lex Masaryk.³ Se změnou dobové propagandy měnily se však cíle i prostředky procesu vytváření kultu vůdce sídlícího na Pražském hradě. Bohužel i přes řadu paralel, včetně využití darů obou prezidentů pro jejich veřejnou prezentaci na výstavách, není téma kultu vůdce u československých prezidentů doposud řádně zpracováno. Určitou měrou to může být dáno i absencí kritického zpracování životního příběhu a role Klementa Gottwalda a vlastně podrobněji i jeho nástupců v úřadě hlavy státu.

Text vychází především z dosud publikačně nezpracovaných archivních a sbírkových fondů. Hlavním cílem je na konkrétním případě upozornit na fenomén prezentace darů prezidentovi a zachytit tendence vývoje této formy propagace u osoby Klementa Gottwalda. Největší prostor je věnován stále expozici z let 1952–1958, jež se stala pobočkou Muzea Klementa Gottwalda a především byla materiálním základem pro následné prezentace Gottwaldovy osoby až do roku 1989 a vlastně i dodnes. Tématu specifikace a procesu vývoje kolekce darů Klementu Gottwaldovi se bude věnovat další autorkou připravovaná práce.

Různé formy prezentace darů vůdců byly logickou součástí jejich budované propagace, jež měla jejich lid utvrzovat ve správnosti jejich konání. Pro účely srovnání s osobou K. Gottwalda je téma omezeno pouze na státníky, přestože dary od svých příznivců, často i v mnohonásobně větší míře, dostávají všechny známé osobnosti, zvláště z kulturní a sportovní sféry. Československému kontextu jsou nejbližší paralely prezentace darů v bloku sovětského vlivu ve východní

Obr. 2. Plakát výstavy *Pracující lid prezidentu republiky*, 1948 (Archiv Pražského hradu).

a střední Evropě. Počtem nejrozšířenější bylo využití darů pro V. I. Lenina jako součástí instalací v podstatě ve všech jeho muzeích a památnících na území SSSR.⁴ V expozicích byla a stále je využívána kolekce darů pro jugoslávského prezidenta Josipa Broze Tita.⁵ Je pravděpodobné, že v Muzeu Georgije Dimitrova v Sofii instalace používala i jeho osobě dedikované předměty či dokumenty. Probíhaly i krátkodobé výstavy darů osobnostem politického života. Například v Budapešti na výstavě *Bojovní život Matyáše Rákocsiho* otevřené v roce 1952 si veřejnost prohlédla dary k 60. narozeninám jmenovaného předsedy maďarské vlády.⁶ Celý východní socialistický blok si od konce 2. světové války každoročně připomínal narozeniny J. V. Stalina. Součástí pečlivě stranickými orgány organizovaných oslav jeho 70. narozenin v roce 1949 byla kromě tradičního bohatého programu kulturních a vzdělávacích akcí, lokálních výstavek, vydávání publikací a chvalozpěvů v dobových médiích ve velkém stylu organizována i sbírka darů.⁷ Jednalo se o hmotné dary a gratulace od kolektivů i jednotlivců, které byly před odesláním obdarovanému prezentovány veřejnosti: „Výstava darů soudruhu Stalinovi bude otevřena 4. XII. 1949 ve velké dvoraně veletržního paláce za účasti zástupců čsl. vlády, ÚV KSČ, sovětského velvyslanectví, ÚAVNF, ÚRO,

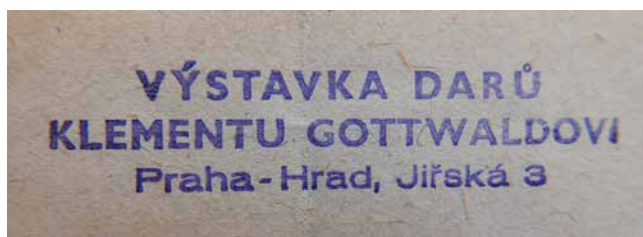
3 Zákon č. 22/1930 Sb. z. a n. ze dne 26. února 1930, o zásluhách T. G. Masaryka.

4 Jekaterina Nikolajevna CHARITONOVA, Z celého srdce: dárky V. I. Leninovi: z materiálů muzea Pracovna a byt V. I. Lenina v Kremle a Ústř. muzea V. I. Lenina, Praha 1982.

5 Museum of Yugoslavia [online] [cit. 29. 9. 2022]. Dostupné z: <https://muzej-jugoslavije.org/en/>

6 Tomáš KAVKA, Muzea dělnictva a práce – svět včerejška i dneška? Stranická muzea v Československu a jejich příbuzní za budovatelským horizontem, in: Tomáš KAVKA – Pavlína VOGELOVÁ – Jolana TOTHOVÁ (eds.), *Sbírkový a politický. Collections & Politics*, Praha 2022, s. 40.

7 Oslavy 70. narozenin v roce 1949 vycházely z data narození uváděného samotným Stalinem.

Obr. 3. Razítko Výstava darů Klementu Gottwaldovi, 1955 (Archiv Národního muzea).

čsl. armády a zástupců jednotlivých krajů. Slavnostní projev pronese ministr informací a osvěty Václav Kopecký. Výstava bude ukončena podle termínu, který sdělí velvyslanec Silin pro předání darů na sovětských hranicích. ... V Bratislavě bude uspořádána zvláštní výstava darů ze Slovenska.⁸ Nejen gratulace a předměty v tradičním pojetí chápání daru, ale také v dané době aktuální vlně umělecké tvorby v duchu socialistického realismu lze najít ukázkové příklady – od literárně dramatických děl až po Stalinův pomník. Jedním z nich byla velkoformátová malba *Díkůzdání českého a slovenského lidu generalissimu Stalinovi* od kolektivu Armádního výtvarného studia (Jan Čumpelík, Alena Čermáková a Jaromír Schoř). Československá veřejnost ho mohla spatřit na přelomu let 1950–1951 ve výstavě *Výtvarná úroda* v pražském Domě výtvarného umění. Tato až adorativně pojatá vize vděčnosti nebyla ani v době vzniku jednoznačně přijata a dodnes není znám její osud.⁹ Malba a její tvůrci jsou hrdiny československého detektivního příběhu s kunsthistorickou zápletkou, komiksem a historickým ponaučením *Ztracený svatý*.¹⁰ Samotný námět obrazu, již bez hlavního hrdiny, se stal přímo nástrojem *Umenovednej výpravy – Akcia Zet* ve Slovenské národní galerii, kde bylo sledováno zrození propagandistického díla v současnosti a reakce naší společnosti.¹¹ Způsoby nové kontextualizace tohoto typu artefaktů, včetně darů československým prezidentům, vytváří nové možnosti jejich uplatnění v aktuálních otázkách současnosti.

V československém prostředí byly a dodnes jsou dary prezidentovi jeho osobním vlastnictvím, čemuž odpovídá i způsob nakládání s nimi, kde právo rozhodovat má pouze obdarovaný. V případě prezidentů byla v rámci administrativy KPR nastavena pravidla pro nakládání s tímto majetkem po prvotním rozhodnutí, zda si ho ponechá pro soukromé použití v domácnosti nebo jej nechá uložit nebo dále daruje. Obsah kolekce Gottwaldem obdržených darů používané pro veřejné prezentace tedy nezahrnuje položky, které většinou obratem po přijetí putovaly do domácnosti nebo byly třeba odmítnuty.

Obr. 4. Instalace expozice Výstava darů Klementu Gottwaldovi, nedatováno (Národní muzeum).

Vůbec první prezentace darů československému prezidentovi se na Pražském hradě konala v roce 1930 při oslavách 80. narozenin T. G. Masaryka.¹² Stovky položek si veřejnost prohlédla ještě před tím, než jejich majitel rozhodl o dalším využití nebo uložení na hradě či v Lánech.

Následující, veřejná prezentace darů k narozeninám hlavy státu se konala v roce 1948 v Rudolfově galerii a Sloupové síni Pražského hradu u příležitosti oslav narozenin Klementa Gottwalda.¹³ Výstava *Pracující lid prezidentu republiky* měla podtitul *Výstava dáreků a pozdravů věnovaných Klementu Gottwaldovi k jeho 52. narozeninám*.¹⁴ Připravili ji zaměstnanci Kanceláře prezidenta republiky organizovaní v závodní skupině Revolučního odborového hnutí (dále ROH). Akce byla především z hlediska organizace (zajišťovala KPR), krátkého trvání (přibližně po dobu dvou týdnů) a zřejmě i spontánností příprav srovnatelná s předchozí v roce 1930.

Kromě zmínek o přijatých darech v dobových médiích je jejich vystavení celkem logickým, i když na realizaci náročnějším způsobem využití darů k propagaci prezidenta. Žádoucím bonusem je pak přímé propojení s jednotlivými dárci z řad kolektivů a občanů, kteří se mohli na výstavě ujistit, že jejich dar byl opravdu přijat a navíc ho i s uvedením původu mohou zhlédnout ostatní a dochází tak i k propagaci samotného aktu obdarování.¹⁵ Efekt lidovosti a masovosti byl při využití darů k propagaci a prezentaci osoby obdarovaného Gottwalda zcela zásadní komoditou, jež i po rozpadu hradní kolekce zachovala potenciál tomuto typu exponátů v dalších desetiletích.

8 Archiv Kanceláře prezidenta republiky v Praze (dále AKPR), fond KPR1948-62, k 377, inv. č. 1948. 3. zpráva o postupu příprav k oslavám 70. narozenin soudruha Stalina, 23. 11. 1949.

9 Katalog výstavy: SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ. Katalog výstavy Výtvarná úroda 1950: Dom výtvarného umění v Praze, 18. decembra 1950 – 15. januára 1951, Praha 1950.

10 Ondřej HORÁK – Alexandra KUSÁ, *Ztracený svatý*, Praha 2021.

11 Akcia ZET [online] [cit. 30. 9. 2022]. Dostupné z: <https://akciazet.sng.sk/>

12 AKPR, fond KPR – protokol H (holdy), inv. č. 1860, karton 21; viz také Dagmar HÁJKOVÁ, T. G. Masaryk: prvorepublikové utváření jeho místa v české „oficiální“ paměti, in: Dagmar HÁJKOVÁ (ed), *Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti*, Praha 2014, s. 163–188.

13 Národní muzeum v Praze (dále NM), Sběrka Muzea dělnického hnutí (dále SMDH), fond Společnost a spolkový život, fotoalbum z výstavy *Pracující lid prezidentu republiky*, autor neznámý, 1948.

14 Archiv Pražského hradu v Praze (dále APH), fond Sběrka plakátů, přír. č. 9, *Pracující lid prezidentu republiky*.

15 Na narozeniny K. Gottwalda byly v rozhlasě jmenovány konkrétní dary – v korespondenci KPR jsou dochovány dopisy se žádostmi o věnování spotřebních darů, které byly nedostatkovým zbožím (např. dětské fusaky) s odkazem na zveřejnění v rozhlasě. Dalším příkladem jsou odkazy na dopisy dárců, že nedohledali ve výstavce svůj dar.

Obr. 5. Plastika J. V. Stalin a Kl. Gottwald v rozhovoru 1938, autor Miloš Zet, 1954, obrazová příloha časopisu, neurčeno (Národní muzeum). Sádrové sousoší v podživotní velikosti bylo instalováno jak ve *Výstavce darů Kl. Gottwaldovi*, tak v expozici Muzea Klementa Gottwalda mezi lety 1954 a 1956. Jeden exemplář je zachován v Národním muzeu (H11U-1420) a druhý v Západočeské galerii v Plzni (viz Martin ZET, *Sochař Miloš Zet – zdi, sokly a makety: (rakouské meditace)*, Brno: Dům umění města Brna, 2019, s. 60).

Stálá Výstava darů Klementu Gottwaldovi na Pražském hradě

Stálá expozice pod názvem *Výstava darů Klementu Gottwaldovi* byla otevřena 24. února 1952 v Lobkovickém paláci na Pražském hradě. Na její přípravě, provozování i propagaci spolupracoval Ústav dějin KSČ (dále ÚD KSČ), Ústřední výbor KSČ (dále ÚV KSČ) a Kancelář prezidenta republiky (dále KPR).¹⁶ Úpravy prostor byly v počátku v dleci Správy Pražského hradu.¹⁷

Stejně jako u nově založených stranických muzeí (stranických politickovýchovných institucí), tak i v případě výstavy k osobě prvního dělnického prezidenta byla v kontextu nové kulturní politiky požadována vysoká návštěvnost.¹⁸ To je pochopitelné, neboť společně s tiskem, rozhlasem a filmovými týdeníky byly právě výstavy a expozice

Obr. 6. Pohlednice s Pamětní síní Klementa Gottwalda v expozici Muzea Klementa Gottwalda, po 1981 (Národní muzeum). Kromě biografické prezentace zde byly instalovány osobní předměty (pultová vitrína na fotografii), čestná občanství i hmotné dary.

muzeí důležitým prostředkem stranické propagandy. Ještě před televizním vysíláním (1953) měly naopak oproti psaným a mluveným médiím i „příliš“ aktuálním týdeníkům právě muzea a výstavy navrch dlouhodobým propojením informací s trojrozměrným vizuálním dojmem a v muzeích navíc lektorským výkladem, na něž zvláště byl kladen nárok při požadované aktivizaci zájmu návštěvníků. Výstavy a expozice vykládaly, a především dokládaly nové teze historického a kulturního vývoje s implantovanou vůdčí rolí KSČ a osobností s ní spjatých pomocí především množství dokumentů, novinových článků, grafů, fotografií, citátů, modelů či nově vytvořených uměleckých děl. Již při konání pouťových reprezentativních akcí – *Výstava revolučních bojů* (1949) a *Třicet let KSČ* (1951), předcházejících vzniku pražských stranických muzeí, byla návštěvnost ukazatelem úspěšnosti a byla organizačním týmem neustále řešena strategie na její zvýšení.¹⁹ Pro představu o reálných číslech a plánech nahlédneme do návštěvnosti a propagace výstavy darů. V prvních pěti měsících po otevření expozice bylo spočítáno 54 997 návštěvníků. „Z uvedeného celkového počtu ... je přibližně 10–14 000 jednotlivých návštěvníků, zbytek jsou hromadné návštěvy.“²⁰ Konkrétně se jednalo o školní mládež, účastníky rekreace ROH a skupiny organizované Centrální informační službou v rámci prohlídek Pražského hradu. Součástí zprávy jsou také informace o aktivitě a nadšení jednotlivých typů skupin, včetně narážek na „nepřipravenost“ pedagogů z pohledu stranické agitace či primární zájem o výzdobu prostor, a o průměrném čase na prohlídku.²¹ K létu 1952 do svého programu expozici nezačlenil ČEDOK, což je zajímavé ve srovnání s jeho spoluprací s Muzeem V. I. Lenina, kde se v následujícím roce dokonce podílel na vydání prvního knižního průvodce

16 Národní archiv v Praze (dále NA), fond Ústav dějin KSČ (dále ÚD KSČ), k 116, inv. č. 863, Návrh na propagaci stálé výstavy darů Klementu Gottwaldovi na pražském Hradě, 14. 8. 1952.

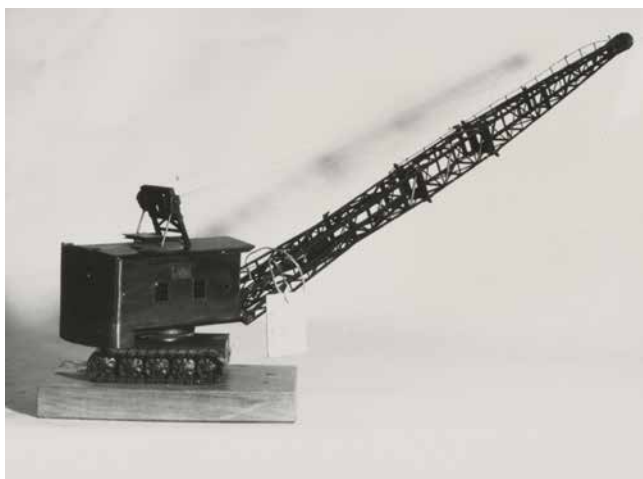
17 APH, fond KPR 400000, Gottwaldovo muzeum – výstava darů.

18 Náhled do nejen vizuální propagace Muzea Klementa Gottwalda viz Jolana TOTHOVÁ, *Propagace Muzea Klementa Gottwalda pohledem plakátů*, Museologica Brunensia, 2019, roč. 8, č. 2, s. 27–42.

19 K tématu viz Vítězslav SOMMER, *Angažované dějepiscevtví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*, Praha 2011.

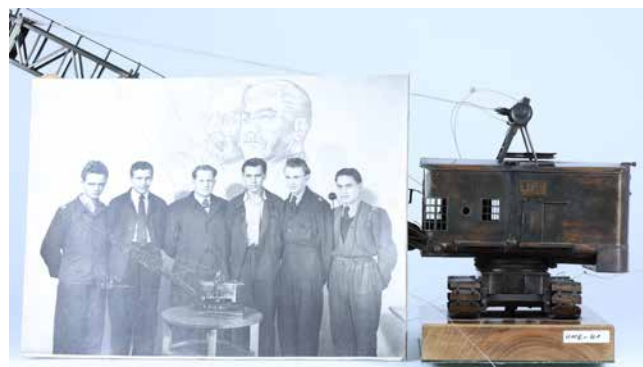
20 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 863, Zpráva o výstavce darů Kl. Gottwaldovi, 28. 7. 1952.

21 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 863, Zpráva o výstavce darů Kl. Gottwaldovi, 28. 7. 1952.

Obr. 7. Model rýpadla ŠKODA E7, dokumentační fotografie z evidence darů v Muzeu Klementa Gottwalda, nedatováno (Národní muzeum).

muzeem.²² Uznání vysokých čísel návštěvnosti a již probíhající kroky propagace (články v tisku, rozpracovaný krátký film, nevysílaná rozhlasová relace, ...) nebránily pracovníkům výstavy jít v návrzích ještě dále a doporučovat zintenzivnit a opravdu naplánovat propagaci.²³ Na Zprávu reagoval ÚD KSČ usnesením redakční rady Spisů Kl. Gottwalda s celkem rozsáhlým návrhem na systematickou propagaci stálé výstavy s odůvodněním, že i když bude překročena v plánu stanovená hranice sto tisíc návštěvníků za rok, tak denní průměr 419 osob je nízký.²⁴ Citace z usnesení nám nabízí charakteristiku akce s ukázkovou dobovou proklamací snoubící líbivost–popisnost–výzvu jako z příručky pro agitátory.²⁵ „*Tato výstava, dokumentující velikou lásku našeho pracujícího lidu k soudruhu Klementu Gottwaldovi a obsahující zároveň jeho krátkou biografii ve fotografii a dokumentech, má velikou propagačně-politickou hodnotu. Je žádoucí, aby její návštěva byla co nejmasovější. Žádoucí je také především, aby byla více využita propagačně, studováním života soudruha Klementa Gottwalda.*“ (1952)²⁶ Hlavní propagace směřovaná do tisku měla být doplněna rozhlasem a filmovým týdeníkem. Na zajištění návrhů směřujících k ministerstvu školství, odborům, stranickému aparátu KSČ, osvětovým a turistickým institucím, ale i návrhů na výrobu uličních poutačů a přípravu katalogu expozice se měly stejnou měrou podílet KPR a ÚD KSČ. Stejně jako v provozech stranických muzeí dokládá důraz na lektorský komentář k expozici hned první z navržených

Obr. 8. Model rýpadla ŠKODA E7 s fotografií jeho autorů, dokumentační fotografie před restaurováním, 2020 (Národní muzeum, foto Gabriela Hrzánová).

opatření – vyhledání do konce roku 1952 dvojice průvodců, „z toho jednoho vědeckého pracovníka“.²⁷ Snahu o zajištění komentáře dokládají besedy s návštěvníky, vedené např. Františkem Nečáskem a Anežkou Hodinovou Spurnou.²⁸ Až na jednotlivé články a zřejmě uliční směrovky zůstaly dle aktuálních zjištění návrhy spíše jen u výzev a plánů. Aktivizace skupinových návštěv přes oslovené instituce lze předpokládat jako zdařilé. Například roku 1955 návštěvnost výstavy dosáhla počtu 142 500 osob, což bylo více než u nově otevřeného MKG se 107 715 návštěvníky.²⁹

Instalace nejprve ve třech místnostech a následně v celém poschodí byla založená především na nesourodných typech dřevěných vitrín (pultové, skleníky s posuvným prosklením) a nástěnných panelů. Samotný oficiální název expozice – *Výstava darů Klementu Gottwaldovi*, celkem jasně upozorňuje na prvotní ambici využít tradiční způsob deklarace náklonnosti obyvatel k jejich prezidentovi pro prezentaci kultu nového socialistického vůdce. Že se jednalo o určitou dobovou formu medializace jeho díla a zásluh, je zřejmé z hlavní osy expozice, tvořené právě životopisnou a profesní linkou s přesahem do jeho vizí nového socialistického vývoje formou jeho projevů, citátů a knih. Do témat instalované dary byly spíše dokladem uváděných tezí. Cílem této proklamací veřejné podpory bylo přesvědčení ještě váhajících a hlavně politická výchova mladých občanů, stejně jako v případě stranických muzeí. To dokládá i následné připojení výstavy k MKG jako jeho pobočky. Životopisný obsah byl omezen při úpravách v roce 1955 na dva úvodní sály, a na prezentaci posledních

22 Oldřich NOUZA, et al. *Museum V. I. Lenina v Praze*, Praha 1953.

23 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 863, Zpráva o výstavce darů Kl. Gottwaldovi, 28. 7. 1952.

24 Fotografie 100 tis. návštěvníka expozice je datována 8. 11. 1952. NA, fond Sbirka Klement Gottwald, inventář.

25 Dobová periodika k tématu např.: *Hovory k lidu: čtrnáctideník ministerstva informací pro osvětové pracovníky* (Praha, 1945–1950); *Názorná agitace: časopis pro kulturně propagační referenty, redakční kroužky, redaktory nástěnných časopisů a skříněk závod. skupin Revolučního odborového hnutí a všechny pracovníky v názorné agitaci* (Praha, 1950–1953); *Slovo agitátora: materiál pro agitátory a referenty* (Praha, 1952–1984).

26 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 863, Usnesení organizační schůzky redakční rady Spisů Kl. Gottwalda dne 25. 8. 1952 na propagaci stálé výstavy darů Klementu Gottwaldovi na pražském Hradě.

27 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 863, Usnesení organizační schůzky redakční rady Spisů Kl. Gottwalda dne 25. 8. 1952 na propagaci stálé výstavy darů Klementu Gottwaldovi na pražském Hradě. Zda byl splněn úkol vyhledat do konce roku 1952 dva průvodce, z toho jednoho odborného pracovníka, se zatím nepodařilo ověřit. Ovšem v kontextu aktuálních informací o personální poddimenzovanosti zaměstnanců stranických muzeí, speciálně v tomto počátečním období, je zvláště odbornost pracovníků otázkou. Viz NA, ÚD KSČ, k 111, inv. č. 799, zprávy o činnosti stranických muzeí.

28 NA, fond Sbirka Klement Gottwald, inventář.

29 NA, fond ÚD KSČ, k 113, inv. č. 815, Stručná zpráva o činnosti MKG v Praze a jeho poboček v roce 1955, 17. 4. 1956.

Obr. 9. Model rýpadla ŠKODA E7 v instalaci expozice *Výstavka darů Klementu Gottwaldovi*, nedatováno (Národní muzeum).

dnů prezidenta a jeho spisů vydaných v Československu i v zahraničí v závěrečných dvou místnostech. Šest zbývajících sálů zaplnily dary členěné dle původců – zahraničí, zemědělství, průmysl, děti, mládež, inteligence, armáda, doplněné o Gottwaldova čestná občanství a dary k IX. sjezdu KSČ.³⁰ Prezentovány však nebyly všechny nashromážděné předměty a dokumenty, takže mohlo docházet k dílčím „úpravám a doplnění dalšími dary“.³¹ Osobně laděným svědectvím o zásobě exponátů je dopis ředitele ÚD KSČ Jindřicha Veselého prezidentu Zápotockému, který zároveň vystihuje za oponou z oficiálních schvalovacích komisí ukrytý až amatérský přístup i v odborných stranických institucích: „Využívám příležitosti, abych Ti sdělil, že *‘Výstavka darů Klementu Gottwaldovi’* je nyní obohacována o další desítky nejrůznějších darů včetně obrazů. Zjistil jsem totiž, že *‘umělec-malíř’* kterému jsme úpravu svěřili, vyřadil vše, co se mu podle jeho *‘uměleckých’* názorů zdálo být ne dost důstojné a nemělo *‘úroveň’*. Darů je ve skutečnosti dost a dost, ale ležely ve skladišti. Až to bude tak trochu v pořádku, oznámím Ti, abys případně sám mohl příležitostně posoudit náš zásah.“³²

I přes od počátku téměř neustálé doplňování a vylepšování expozice se zcela zásadní okolností pro další úpravy a propagaci stalo úmrtí prezidenta v březnu 1953. Výstavka se tak stala součástí pietních opatření, která byla určena a ideově zajišťována *Komisí pro uctění památky Kl. Gottwalda*, které předsedal jeho nástupce v prezidentském úřadu, Antonín Zápotocký. První zasedání komise, dne 26. května 1953, rozhodlo o přejmenování již v roce 1952 založeného *Musea revolučního hnutí na Museum Klementa Gottwalda*

(dále MKG) a přípravu dalších objektů pro zřízení památných míst. Naplánována byla i modernizace výstavy darů. Zdroje financí na stavební úpravy prostor v Lobkovickém paláci byly navrženy z vládní rezervy v balíčku společně s dobudováním pražských stranických muzeí a úpravami dalších památných míst včetně osazení sedmi pamětních desek.³³ Expozice darů se již oficiálně stala pobočkou MKG a dostala se tak pod ideologickou a hospodářskou správu ÚD KSČ, jenž obratem „*po dohodě s odborem Spisů Kl. Gottwalda a na základě jednání Ideové rady Výstavy darů*“ připravil návrh rozšíření expozice na celé první poschodí Lobkovického paláce.³⁴ Přestože nové otevření po úpravách bylo plánováno na březen 1954, témata deseti sálů byla ideovou radou výstavy schválena až v listopadu téhož roku.³⁵ Plánované změny se projeví tedy až v roce 1955.³⁶

Na expozici měl celkem rychlý vliv Chruščovův projev na XX. sjezdu KSSS. Již v dubnu 1956 se konala prohlídka, kde zazněla rozhodnutí k úpravě výstavy dle aktuálního náhledu na odsouzení Stalinova kultu osobnosti. Výstižnost záznamu řešení nastalé situace je pro téma článku celkem zásadní, jako ukázka přímého dobového přístupu pracovníků odborné stranické instituce, proto je zde citace celého výsledku jednání, nazvaného „*Zásadní hledisko: výstavku není možno uzavřít, má své oprávnění, má veliký vliv na lidi, ohromnou návštěvnost. Pracující se pyšní dovedností svých rukou, dary s. Kl. Gottwaldovi byly dary straně, zaměření jen na osobnost Gottwaldovu jsme zdůraznili sami při instalaci výstavy i při organizování darů apod. Nejdůležitější tedy je, změnit celkové zaměření výstavy a uvažovat o možnosti doplnit výstavku ještě o dary jiným představitelům strany, jednak by se tím výstavka doplnila o nejnovější a dokonalejší předměty, jednak by byl částečně setřen charakter kultu osobnosti. Nejvíce pozornosti musí být věnováno úpravě citátů, dokumentů a hlavně anotací. První části – první místnost nevyžaduje podstatné změny kromě odstranění Zetovy plastiky* [autor: Miloš Zet, název: J. V. Stalin a K. Gottwald v roce 1938, datace: 1954 – pozn. autorky]. *Ve druhé části už sledovat dokumenty k životopisu. V místnostech s dary je třeba vyměnit některé fotokopie a hlavně jinak formulovat anotace. Podrobný návrh na úpravu výstavy vypracuje MKG.*“³⁷ Poukázání na zinscenovanost expozicí prezentovaného obsahu věnovaného vůdčí osobě československých komunistů je logickou kritikou. Ovšem v kontextu vyprávění pounorových historických příběhů a zřizování míst paměti na významné soudruhy od velkých výstav až po muzea a památníky se celkem logicky stal materiál z kolekce darů Klementu Gottwaldovi atraktivním, s lidem přímo spojeným, prostředkem zdařilé propagandy při budování kultu vůdce. Proto tak rychlá reakce a opětovná

30 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 864, Zápis ze schůze ideové rady Výstavy darů Klementu Gottwaldovi, 4. 11. 1954.

31 NA, fond ÚD KSČ, k 111, inv. č. 800, Plnění plánu za měsíc únor 1955, Odbor muzeí a výstav ÚD KSČ, 1. 3. 1955.

32 NA, fond ÚD KSČ, k 113, in. č. 809, dopis Jindřicha Veselého A. Zápotockému, 11. 2. 1955.

33 NA, fond ÚD KSČ, k 113, inv. č. 812, Návrh vládního usnesení o zajištění finančních prostředků pro dobudování muzeí V. I. Lenina, Klementa Gottwalda, „U Kaštanu“, pro dobudování Výstavy darů Klementu Gottwaldovi a prostředků pro uctění památky Klementa Gottwalda v jeho rodném kraji, 11. 8. 1953.

34 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 864, Záznam o poradě Ideové rady Výstavy darů Klementu Gottwaldovi, 6. 10. 1953 a k 114, inv. č. 866, Návrh na rozvržení libreta Výstavy darů Klementu Gottwaldovi, 22. 10. 1953.

35 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 864, Zápis ze schůze ideové rady Výstavy darů Klementu Gottwaldovi, 4. 11. 1954.

36 Archiv Národního muzea v Praze (dále ANM), fond Sběrka Muzea dělnického hnutí, Registratura MKG, nezpracováno, Záznam o předání Výstavy darů Klementu Gottwaldovi (bezpečnostní zajištění a klíče), 2. 9. 1955.

37 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 867, Zpráva o prohlídce výstavy darů, které se dne 12. 4. 1956 zúčastnili soudruzi: Kabrhel, Veselý, Pór, Pachta, Škrlant, Slapnička, Hyndráková.

Obr. 10. Model rýpadla ŠKODA E7 v instalaci výstavy *Zneužitá muzea*, 2022 (Národní muzeum, foto Olga Tlapáková).

reinstalace. Neustálá modifikace stranického výkladu nejnovějších dějin byla trvalým problémem expozic stranických muzeí, zvláště MKG a stojí i za zánikem jeho poboček – Výstavy darů Klementu Gottwaldovi (1958) a Muzea počátků čs. dělnického hnutí v Praze Břevnově (1962). Asi především popularita expozice na Pražském hradě udržovala její existenci ještě další měsíce, než byla v říjnu 1958 definitivně uzavřena.

Po uzavření hradní expozice

Již za doby trvání výstavy se vybrané dary půjčovaly na další místa spojená s Klementem Gottwaldem.³⁸ Po zrušení expozice byla po dlouhá léta vytvářena kolekce rozdělena mezi instituce – Ústav dějin KSČ, Hospodářské oddělení Ústředního výboru KSČ, Muzeum Klementa Gottwalda, Muzeum V. I. Lenina, Muzeum dělnického hnutí Brněnska, Rodný dům Klementa Gottwalda v Dědicích a Světničku v Rousínově, Národní muzeum, Umělecko-průmyslové muzeum, Muzeum čsl. armády, Ústřední výbor

Československého svazu mládeže (pro pionýrské domy) a Národní školu ve Vyškově-Dědicích.³⁹

Logicky největší využitelnost materiálů ke Gottwaldovi se předpokládala v muzeu nesoucím jeho jméno. Jistě to tak i v porovnání s ostatními institucemi bylo, ale jelikož se místo památníku osobnosti jednalo o *muzeum dějin KSČ a revolučních bojů čs. lidu* (v 70. letech 20. století upraveno na *dějin revolučního dělnického hnutí*), tak v expozici byly k vidění jen jednotlivosti. Konkrétně osobní předměty (telefonní přístroj a psací souprava z prezidentské pracovny, dýmka), dary (ložisko) a vybraná čestná občanství doplňovaly biografickou linku z dokumentů, fotografií či citátů v rámci *Pamětní síně Klementa Gottwalda*, zřízené v období normalizace při celkové reinstalaci muzea v roce 1974. Ještě v průvodci expozic MKG z roku 1982 jsou v popisu síně dary zmíněny: „*Ve vitrinách jsou umístěny osobní věci Klementa Gottwalda, výběr darů pracujících a čestných občanství, vyjadřujících úctu a lásku lidu k prvnímu dělnickému prezidentu Československé republiky.*“⁴⁰ Ve stejném formátu existovala až do zrušení instituce v roce 1990. Ostatní položky z převzaté kolekce darů byly uloženy v muzejní sbírce – dokumenty a spisová agenda v archívním fondu, předměty rozděleny podle typu do jednotlivých trojrozměrných fondů. Na MKG připravovaných výročních výstavách k osobě Klementa Gottwalda nebo při úpravách památníků s ním spojených (Dědice, Rousínov) se vždy vybrané dary znovu ukázaly veřejnosti.⁴¹ Staly se jen doplňkovým materiálem v prezentaci stranického vůdce a jeho díla.

V období let 1990 až 2014, kdy byla sbírka zrušeného MKG společně s fondy Muzea V. I. Lenina v Praze ve správě nestátní organizace Muzeum dělnického hnutí, byla nejviditelnější prezentací darů Gottwaldovi především výstava *Československý socialistický realismus 1948–1958. Malba, plastika, objekty, dokumenty* v Galerii Rudolfinum od 7. 11. 2002 do 9. 2. 2003.⁴² Vybrané objekty měly především ukazovat neformální, neprofesionální, ale státem podporovanou tvorbu spojenou se stranickými osobnostmi či sjezdy v období stalinismu. Z primárního kontextu uctění obdarovaného a prezentace jeho osoby se tak dary dostaly do nového světla uměleckohistoricky interpretovaných děl doby svého vzniku. Při znalosti obsahu zachované kolekce Gottwaldových darů je zřejmé, že v tomto směru ještě není jeho potenciál vyčerpán.

Od roku 2017 je převzatá část kolekce darů Klementu Gottwaldovi z MKG (předměty, archiválie i knihy) součástí Sbírkou Muzea dělnického hnutí v Národním muzeu. Muzejní exponáty a veřejně přístupné archiválie jsou využívány k badatelským, výstavním i vzdělávacím účelům. Určitý, primárně pro školní výuku připravený, výběr je online přístupný v rámci aplikace *Nmap Dary a dedikace*

38 NA, fond ÚD KSČ, k 116, inv. č. 867, Předávací protokol zápůjčky předmětů z výstavy pro světničku K. Gottwalda v Rousínově, 1.–26. 5. 1955.

39 ANM, fond Sbirka Muzea dělnického hnutí, Registratura MKG, nezpracováno, Zpráva o rozdělení darů, 14. 5. 1959. Záznamy o institucích jsou též vepsány v Knize darů (Národní muzeum, Sbirka Muzea dělnického hnutí).

40 Muzeum Klementa Gottwalda v Praze, *Expozice dějin revolučního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa – průvodce*, Praha 1982, nestránkováno.

41 Otakar FRANĚK (ed.), *Rodný domek Klementa Gottwalda v Dědicích; světnička Klementa Gottwalda v Rousínově*, Praha 1959. Otakar FRANĚK – Zbyněk STRÁNSKÝ, *Památník Klementa Gottwalda v Dědicích*, Brno 1978.

42 Katalog: Terezie PETIŠKOVÁ, *Československý socialistický realismus 1948–1958*, Praha 2002.

Klementu Gottwaldovi.⁴³ Oproti souborům od ostatních československých prezidentů je má možnost široká veřejnost poznat a také výběr z nich občas vídat na výstavách (především dobové předměty, umělecké artefakty, modely), byť již většinou bez spojitosti s osobou Klementa Gottwalda, nebo naopak jako předměty symbolizující jeho roli v československých dějinách. Dlouhodobě je několik kusů součástí expozice Národního muzea *Dějiny 20. století*, kde bez spojitosti s osobou obdarovaného vytvářejí vizuál vyprávěného příběhu. Na výstavě *Zneužitá muzea* přímo jeden z předmětů (model rýpadla Škoda E7) reprezentuje v kontextu dobových fotografií jeden ze zdrojů materiálu současné Sbírký Muzea dělnického hnutí, právě pobočku MKG – *Výstavku darů Klementu Gottwaldovi*.⁴⁴ Ve srovnání s uvedeným výčtem jsou kolekce darů československým prezidentům, kromě Gottwaldovy a z menší části i Zápotockého, roztroušené nebo zapomenuté, neprezentují se.⁴⁵

Výpovědní hodnota a komplexnější výstavní potenciál kolekce darů Klementu Gottwaldovi jako celku sice zanikly již rozdělením do několika institucí na konci 50. let 20. století, ale zachování statutu muzejní sbírky alespoň u její části umožňuje postupně provádět novou kompletaci i následný výzkum a dále využívat materiál k prezentaci veřejnosti.

Prameny

Archiv Českého rozhlasu
Archiv Kanceláře prezidenta republiky
Archiv Pražského hradu
Česká televize, www.ceskatelevize.cz
Národní archiv v Praze
Národní muzeum v Praze, Archiv Národního muzea
Národní muzeum v Praze, Historické muzeum, Sbírký Muzea dělnického hnutí

Literatura

Alexandra BLODIGOVÁ, Archiválie bývalého Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, Archivní časopis, 2003, roč. 53, č. 4, s. 225–258.
Dary z lásky, Květy, 16. 3. 1952, s. 2.
Otakar FRANĚK (ed.), Rodný domek Klementa Gottwalda v Dědicích; světnička Klementa Gottwalda v Rousínově, Praha 1959.
Otakar FRANĚK – Zbyněk STRÁNSKÝ, Památník Klementa Gottwalda v Dědicích, Brno 1978.

Dagmar HÁJKOVÁ, ed. et al., Sláva republice!: oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu, Praha 2018.

Dagmar HÁJKOVÁ, T. G. Masaryk: prvorepublikové utváření jeho místa v české „oficiální“ paměti, in: Dagmar Hájková, Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti, Praha 2014, s. 163–188.

Jekaterina Nikolajevna CHARITONOVA, Z celého srdce: dárky V. I. Leninovi: z materiálů muzea Pracovna a byt V. I. Lenina v Kremlu a Ústř. muzea V. I. Lenina, Praha 1982.

Muzeum Klementa Gottwalda v Praze. Expozice dějin revolučního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa. Praha, nedatováno (vydáno po roce 1974).

Muzeum Klementa Gottwalda v Praze. Expozice dějin revolučního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa – průvodce. Praha 1982.

Tomáš KAVKA – Pavlína VOGELOVÁ – Jolana TOTHOVÁ (eds.), Sbírký & politika. Collections & Politics, Praha 2022.

Jiří KNAPÍK, V zajištění moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956, Praha 2006.

Terezie PETIŠKOVÁ, Československý socialistický realismus 1948–1958, Praha 2002.

Vítězslav SOMMER, Angažované dějepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970), Praha 2011.

František ŠTVERÁK, Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992): základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany, Praha 2018.

Jolana TOTHOVÁ, Propagace Muzea Klementa Gottwalda pohledem plakátů, *Museologica Brunensia*, 2019, roč. 8, č. 2, s. 27–42.

Martin ZET, Sochař Miloš Zet – zdi, sokly a makety: (rakouské meditace), Brno 2019.

Internetové zdroje

Akcia ZET [online] [cit. 30. 9. 2022]. Dostupné z: <https://akciazet.sng.sk/>
Dary a dedikace Klementu Gottwaldovi [online] [cit. 13. 9. 2022]. Dostupné z: <https://mdh.dejepis21.cz/mapa/dary-a-dedikace-klementu-gottwaldovi/>
Museum of Yugoslavia [online] [cit. 29. 9. 2022]. Dostupné z: <https://muzej-jugoslavije.org/en/>

43 Dary a dedikace Klementu Gottwaldovi [online] [cit. 13. 9. 2022]. Dostupné z: <https://mdh.dejepis21.cz/mapa/dary-a-dedikace-klementu-gottwaldovi/> Mapa vznikla v rámci projektu Ministerstva kultury ČR NAKI II (DG18P02OVV045) – Muzeum dělnického hnutí v 21. století. Prezentace práce s muzejní sbírkou doby státního socialismu a způsoby užití jejího materiálu k potřebám odborné a široké veřejnosti.

44 Výstava o potenciálu a kontextech Sbírký Muzea dělnického hnutí – *Zneužitá muzea*, Národní muzeum, listopad 2022 – duben 2023. Publikace k výstavě: Tomáš KAVKA – Pavlína VOGELOVÁ – Jolana TOTHOVÁ (eds.), Sbírký & politika. Collections & Politics, Praha 2022.

45 Například dle aktuálních zjištění se dary prezidentu Václavu Havlovi nacházejí v Knižně Václava Havla, v soukromých rukou rodiny a v Archivu Kanceláře prezidenta republiky.